

Cézura a diereze

Hexametr nelze číst naráz na jeden výdech, při recitaci je třeba dělat pauzy. Tak vzniká syntakticko-sémantický předěl neboli přerývka, tj. **cézura** (*caesura*). Přerývka spadá vždy na konec slova, avšak doprostřed stopy. Po thesi se jedná o tzv. mužskou cézuru —|̣|̣, po arsi o cézuru ženskou —|̣|̣. Ve verši vzniká přerývek několik, ale jen některá z nich je úmyslná. Nejčastěji bývá předěl ve třetí stopě, a to buď po iktu po pěti polovinách taktu, resp. po thesi ve třetí stopě (tzv. *pentémimerés*), nebo až po první arsi ve třetí stopě (tzv. *kata triton trochaion*). Dále existuje *hefthémimerés* – předěl po sedmi polovinách taktu, resp. po thesi ve čtvrté stopě, a *trithémimerés* po třetí polovině taktu, tedy po thesi ve druhé stopě. Před cézurou nemusí dojít k elizi.

Příklady:

hefth. + trith.:

semper honos |̣|̣ nomenque tuum |̣|̣ laudesque manebunt
—|̣|̣|̣|̣ —|̣|̣|̣|̣ —|̣|̣|̣|̣ —|̣|̣|̣|̣ —|̣|̣|̣|̣

kata triton trochaion:

labitur et labetur |̣|̣ in omne volubilis aevum
—|̣|̣|̣|̣ —|̣|̣|̣|̣ —|̣|̣|̣|̣ —|̣|̣|̣|̣ —|̣|̣|̣|̣

pentémimerés:

ter sunt conati |̣|̣ inponere Pellion Ossae
—|̣|̣|̣|̣ —|̣|̣|̣|̣ —|̣|̣|̣|̣ —|̣|̣|̣|̣ —|̣|̣|̣|̣

Od cézury se liší další předěl, **diereze** (lat. *diaeresis*, ř. *diairesis*) tzv. rozluka, která spadá na konec slova a zároveň od sebe odděluje dvě stopy; na rozdíl od cézury tedy neprochází stopou. Viz níže diereze po prvním kólu daktylského pentametru; nebo bukolská diereze oddělující od sebe 4. a 5. stopu hexametru (ve 4. stopě bývá v tom případě daktyl):

Pollio et ipse facit nova carmina || pascite taurum
—|̣|̣|̣|̣ —|̣|̣|̣|̣ —|̣|̣|̣|̣ —|̣|̣|̣|̣ || —|̣|̣|̣|̣ —|̣|̣|̣|̣

pro bukolskou dierezi jsou u klasických básníků dodržovány další podmínky, za kterých se realizuje: 1) mezi klauzulí prvního a začátkem dalšího verše musí být přesah, tzn. věta, myšlenkový obsah vyjádřený v těchto dvou posledních stopách musí pokračovat v následujícím verši; 2) ve 4. stopě, která předchází před klauzulí, má být daktyl. (Ekl. I,4); bukolská diereze není omezena jen na bukolskou poezii, nacházíme ji i v dalších žánrech (Ov. Met. X,52n).

nos patriam fugimus; tu Tityre, // lentus in umbra
—|̣|̣|̣|̣ —|̣|̣|̣|̣ —|̣|̣|̣|̣ —|̣|̣|̣|̣ || —|̣|̣|̣|̣ —|̣|̣|̣|̣
formosam resonare doces / Amaryllida silvas
—|̣|̣|̣|̣ —|̣|̣|̣|̣ —|̣|̣|̣|̣ —|̣|̣|̣|̣ —|̣|̣|̣|̣

Daktylský hexametř (hexameter dactylicus)

Oblíbené metrum řecké a latinské epické poezie, tzv. *versus herous*; metrum daktylské sestupné, *ordo purus*, 6 stop = šest iktů, poslední stopa může být spondej nebo trochej, poslední slabika je volná, ve všech stopách kromě páté může být místo daktylu spondej, na konci bývá od dob Homéra tzv. *herojská klauzule* $\text{—} \cup \cup \mid \text{—} \cup$.

schéma: $\text{—} \cup \cup \mid \text{—} \cup \cup \mid \text{—} \cup \cup \mid \text{—} \cup \cup \mid \text{—} \cup \cup \mid \text{—} \cup$
reálné schéma: $\text{—} \cup \cup \mid \text{—} \cup \cup \mid \text{—} \cup \cup \mid \text{—} \cup \cup \mid \text{—} \cup \cup \mid \text{—} \cup$

Příklady:

1) daktyly: *Quadrupedante putrem † sonitu quatit ungula campum* (Verg.)
 $\text{—} \cup \cup \mid \text{—} \cup \cup \mid \text{—} \ddagger \cup \cup \mid \text{—} \cup \cup \mid \text{—} \cup \cup \mid \text{—} \cup$

2) pouze spondeje: *Olli respondit † rex Albae Longae* (Enn.)
 $\text{—} \text{—} \mid \text{—} \text{—} \mid \text{—} \ddagger \text{—} \mid \text{—} \text{—} \mid \text{—} \text{—} \mid \text{—} \text{—}$

- nejčastější cézura - *penthemimeres*: *Tityre tu patulae † recubans sub tegmine fagi* (Verg.)
 $\text{—} \cup \cup \mid \text{—} \cup \cup \mid \text{—} \ddagger \cup \cup \mid \text{—} \text{—} \mid \text{—} \cup \cup \mid \text{—} \cup$

Stavba daktylského hexametru se liší podle literárního žánru. Na jedné straně stojí epický hexametř, jehož tvůrcem a nejvýznamnějším představitelem je kromě Vergilia Ennius, na straně druhé stojí lyrický hexametř, který používali především neoterikové. Vergilius stojí mezi těmito dvěma póly – přebírá epický hexametř, ale upravuje si jej podle pravidel klasiky. To se týká jednak zdobného slovosledu: užívání adjektiv a substantiv k orámování verše, nebo tzv. *versus aureus* (Adj. A + Adj. B + Sloveso + Subst. A + Subst. B), *Lurida terribiles miscet aconita novercae* (Ov. Met 1,147), který vyhledávali neoterikové (u Ennia není). Jednak využívá zvukomalebnost a aliteraci (stejně jako Ennius), což odmítají neoterikové jako příliš bombastické. Vergilius užívá obojího s mírou a vždy opodstatněně tj. Vergiliovy hexametry jsou tedy někde na půli cesty mezi Enniem e neoteriky.

- V klasické poezii je pravidlem, že v první polovině verše se neshoduje prozaický přízvuk s iktem, zatímco ve druhé polovině verše ano – toto pravidlo Vergilius až na nečetné výjimky dodržuje. V klasickém hexametru se básníci rovněž snaží vyhnout zakončení verše (5. a 6. stopa) čtyř- nebo pětislabičným slovem, nebo užití jednoslabičného slova na konci verše.
- Spondej v páté stopě je v Enniově době indiferentní, neoterikové jej vyhledávají, augustovští básníci se mu vyhýbají.